

מכון שלום הרטמן • תכנית בארי

מטרות השיעור

1. התלמיד יבחן את זהותו העצמית וישאל מהם שורשיו.
2. התלמיד יבין את חשיבותם של השורשים לאדם.
3. התלמיד יבין את העדיפות של העשייה על פני החכמה התיאורטית.

מבנה השיעור

1. הפעלת פתיחה.
2. לימוד מקורות: אנו מציעים לחלק את הכיתה לשני חלקים, כשכל חלק ילמד אחד משני המקורות הבאים. (ניתן לפצל את מחצית הכיתה לקבוצות קטנות יותר ללימוד בחברותות).
3. דיון מסכם: כל אחד מחצאי הכיתה יילמד את המקור שלו לחצי השני.

מהלך השיעור

1 < הפעלת פתיחה

2 < לימוד מקורות

1. משנה מסכת אבות פרק ג, משנה יז

כל שחכמתו מרבה ממעשיו, למה הוא דומה? לאילן שענפיו מרבין ושרשיו מעטין, והרוח באה ועוקרתו והופכתו על פניו. אבל כל שמעשיו מרבין מחכמתו, למה הוא דומה? לאילן שענפיו מעטין ושרשיו מרבין, שאפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזין ין אותו ממקומו.

המשנה במסכת אבות מתארת שני טיפוסים בני אדם, ומקבילה אותם לשני סוגי עצים - עץ שענפיו גדולים ושורשיו קטנים, ועץ שענפיו קטנים ושורשיו גדולים. העץ הראשון עלול ליפול ברוח, ואילו העץ השני חסין בפני רוחות, אפילו כאלו חזקות.

המשנה מקבילה את הענפים לחכמה של האדם - היא נראית פעמים רבות לעין, היא מרשימה את הסובבים, דרכה האדם יכול להתפתח ולצמוח. השורשים מקבילים למעשים של האדם - הם אינם תמיד נראים, הם דורשים עבודה קשה שאינה תמיד זוכה לתגמול.

מתוך כך עולים שני הטיפוסים האנושיים: זה שחכמתו רבה ומעשיו מעטים, וזה שמעשיו מרובים יותר מחכמתו. המשנה קובעת שהאדם הרצוי הוא זה שעושה ופועל בעולם. הוא חסין בפני הקשיים של המציאות (המקבילים לרוח שבמשל). לעומתו, האדם שחכמתו רבה אך מעשיו מועטים, המקביל לעץ שענפיו גדולים אך שורשיו מועטים, אינו חסין בפני הקשיים שעומדים מולו. נדמה שמהקבלה זו עולה האמירה שבשעת משבר החכמה של האדם אינה מסייעת לו. דווקא המעשים האקטיביים ושינוי המציאות בדרך מעשית, הם אלו שיעמדו לו לאדם בשעה של קושי או משבר. נדמה שהמשנה במסכת אבות אינה יוצאת כנגד החכמה. אלא יוצאת נגד אלו המסתפקים בעולם החכמה ואינם הופכים את חכמתם לדרך מעשית. החכמה עלולה להביא את האדם להסתפק בהסברים למציאות ולדיון תיאורטיים ואלו אינם עומדים לו לאדם בשעת משבר.

2. רש"ר הירש, במעגלי השנה

תקומתו של העץ איננה מושרשת בענפים ובעלים ובפירות המפוארים, אלא בשורשיו, שהם מחוזקים במקום אשר הרוחות והסערות לא תגענה שמה. הם מתחזקים על מקור מים חיים של התחדשות.

העץ איננו דואג בזמן שהסערות תופסות אותו, מנענעות אותו וכופפות אותו הוא לא נע ולא זע ממקומו, וכל זמן שהוא לא נעקר ממקומו, היה תהיה לו תקומה!

כן הוא האדם. כל זמן שהוא נצמד לשורשיו הרוחניים – שום רוח לא תעקור אותו ממקומו. ונהפוך הוא, הסערות תעוררנה את כוח ההתחדשות!

בדומה למשנה במסכת אבות, גם רש"ר הירש מקביל את האדם לעץ בעל ענפים ושורשים. אולם הירש בוחר לראות בענפים ובשורשים דימויים שונים מאלו של המשנה. הירש בוחן את עתידו של העץ וקובע שהאחריות על העתיד אינה של הענפים, בעלים ובפירות, אלא בשורשים. עץ ששורשיו חזקים באדמה יכול לשרוד רוחות חזקות. הצד הנראה של העץ – הענפים, העלים והפירות אינם יכולים לעמוד לעץ בשעת סערה. הירש מקביל זאת לאדם: השורשים נראים כמקורותיו הרוחניים של האדם. מקורות שאינם נראים, אך פועלים בנסתר. העתיד של האדם תלוי למעשה באותם שורשים בלתי נראים. בעת צרה, האדם מקבל את כוחותיו מהשורשים הנעלים ויכול להתמודד עם אותה צרה. במקרה של סערה, שעת קושי או משבר, האדם בעל השורשים העמוקים יכול דווקא לצמוח. הקושי מעורר אותו לפעולה ולהתקדמות. זאת לעומת האדם חסר השורשים, שהקושי עלול למוטט אותו כליל. מהם אותם שורשים רוחניים עליהם מדבר הירש? כהוגה דתי, נראה שהוא מכוון לתורה, לחכמה היהודית, למסורת היהודית. מעניין להפנות שאלה זו לתלמידים ולשמוע מהם על חשיבותם של השורשים ומהם השורשים הפרטיים שלהם.

דיון מסכם

אנו מציעים לייחד את הדיון המסכם בהצגת המקורות על ידי הקבוצות. שני תלמידים משתי קבוצות שונות יכולים ללמד את הכיתה את המקורות. במידה ויותר זמן, כדאי להעלות את שאלת השורשים המתייחסת לדבריו של רש"ר הירש (כדאי ללמד אותו שני בדיון המסכם). מהי חשיבותם של השורשים? מהם השורשים שלכם?

תכנית בארי

כיתה יא' ◀ דף מקורות

רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר: כָּל שֶׁחֲכָמְתוּ מִרְבֵּה מִמַּעֲשֵׂיו, לָמָּה הוּא דוֹמָה? לְאֵילָן שֶׁעֲנָפָיו מִרְבִּין וְשָׂרִישׁוֹ מַעֲטִין, וְהָרוּחַ בָּאָה וְעוֹקְרָתוֹ וְהוֹפֶכֶתוֹ עַל פָּנָיו.

אָבֵל כָּל שֶׁמַּעֲשֵׂיו מִרְבִּין מִחֲכָמְתוֹ, לָמָּה הוּא דוֹמָה? לְאֵילָן שֶׁעֲנָפָיו מַעֲטִין וְשָׂרִישׁוֹ מִרְבִּין, שֶׁאֶפְלוּ כָּל הָרוּחוֹת שֶׁבְּעוֹלָם בָּאוֹת וְנוֹשְׁבוֹת בּוֹ אֵין מִזֵּין אוֹתוֹ מִמָּקוֹמוֹ.

- ◀ למה מקבילה המשנה את הענפים ולמה היא מקבילה את השורשים?
- ◀ האם אתם מסכימים עם הקבלה זו? למה מקבילה המשנה את הרוח?
- ◀ מהם שני טיפוסי בני האדם המוצגים במשנה זו?
- ◀ איזה טיפוס עמיד יותר בפני קשיים ואתגרים? מדוע?
- ◀ האם לדעתכם המעשים עדיפים על החכמה? באיזה מצב החכמה עדיפה?

נקודות לדיון

תקומתו של העץ איננה מושרשת בענפים ובעלים ובפירות המפוארים, אלא בשורשיו, שהם מחוזקים במקום אשר הרוחות והסערות לא תגענה שמה. הם מתחזקים על מקור מים חיים של התחדשות.

העץ איננו דואג בזמן שהסערות תופסות אותו, מנענעות אותו וכופפות אותו הוא לא נע ולא זע ממקומו, וכל זמן שהוא לא נעקר ממקומו, היה תהיה לו תקומה! כן הוא האדם. כל זמן שהוא נצמד לשורשיו הרוחניים – שום רוח לא תעקור אותו ממקומו. ונהפוך הוא, הסערות תעוררנה את כוח ההתחדשות!

- ◀ הירש טוען שעתידו של העץ תמון בשורשים ולא בענפים.
- ◀ הסבירו את הטענה. הסבירו את ההשוואה בין העץ לאדם.
- ◀ מה מסמלות הרוח והסערה?
- ◀ מהם לדעתכם השורשים הרוחניים של האדם.
- ◀ ציינו כל אחד (ולא כקבוצה) שלושה "שורשים" שלכם.
- ◀ כיצד לדעתכם שורשים אלו יכולים לעזור לכם בשעת "סערה"?
- ◀ הירש טוען שהסערה יכולה לחזק את האדם בעל השורשים החזקים. הסבירו דבריו.

נקודות לדיון

2. רש"י הירש,

במעגלי השנה